

15. ВЕТЕРЕНАРНА ЕКСПЕРТИЗА

Яценко Іван Володимирович

провідний науковий співробітник, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», доктор ветеринарних наук, професор

СТАНОВЛЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ В АСПЕКТІ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Вступ. Теоретичним, правовим та організаційним аспектам удосконалення експертного забезпечення правосуддя приділяється велика увага науковцями [1], особливо в аспекті призначення та проведення судової експертизи у кримінальному процесі України [2, 3].

Вчення про методологію судової експертизи є центральним і ключовим питанням як в теорії судової експертології, так і в експертній практиці [3]. Це обумовлене тим, що наявність розроблених, апробованих і надійних методик судово-експертного дослідження забезпечує всебічне, об'єктивне, обґрунтоване отримання результатів, які будуть покладені в основу висновку судового експерта, як доказу за кримінальним провадженням або за справою у іншому виді судочинства, ніж кримінальне.

Отже, сучасна методологія судово-ветеринарної експертизи ґрунтується на здобутках теоретичних розробках, є передумовою подальшого пізнання явища, що досліджується, яким може бути смерть тварини, її ушкодження тощо, сприяє її розвитку, трансформації, удосконаленню.

Метою роботи є прослідкувати генез методології судово-ветеринарної експертизи та окреслити нові напрями її розвитку в аспекті експертного забезпечення правосуддя.

Результати. Методологією є концептуальний виклад мети, змісту, методів, прийомів, способів й засобів наукового пізнан-

ня, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про певні процеси та явища. Методологія судово-ветеринарної експертизи є цілісною системою, яка складається із логічних (загальних), окремих та спеціальних методик, способів та прийомів дослідження. Останніми автор цих тез пропонує вважати методики клінічної судово-ветеринарної діагностики хвороб тварин чи ушкоджень, а також методики патоморфологічної судово-ветеринарної діагностики [4, с. 70].

Методологія судово-ветеринарних досліджень наділена таким апаратом: принципами його організації та проведення, методами та способами проведення, понятійно-категоріальною основою дослідження, яка включає актуальність, проблематику, об'єкт, предмет, мету, завдання, наукову новизну, практичну значущість.

Узагальнення практики судово-ветеринарної експертизи надало можливість констатувати, що принципами методології судово-ветеринарних досліджень є такі:

– *принцип єдності та взаємообумовленості теорії й практики*, тобто практика дає стимул для теоретичного обґрунтування, розроблення нових та удосконалення існуючих методик дослідження, а теорія, у свою чергу, створює підґрунтя для її перевірки та з'ясування ефективності на практиці;

– *принцип системності*, на підставі якого встановлюється, що кожен досліджуваний об'єкт (жива підекспертна тварина, труп тварини, корма і кормові добавки для тварин тощо) розглядається як єдине ціле і кожне явище оцінюється у взаємозв'язку з іншими;

– *принцип розвитку*, що полягає у формуванні наукового знання із відображенням суперечностей, кількісних та якісних змін об'єкта дослідження;

– *принцип об'єктивності*, що потребує врахування всіх факторів, які характеризують досліджувані об'єкти, явища і процеси;

– *принцип декомпозиції*, який ґрунтується на поділі системи на частини, виділенні окремих комплексів для створення умов ефективного аналізу та моделювання досліджуваних об'єктів, явищ і процесів;

– *принцип абстрагування*, який полягає у виокремленні істотних та упущенні несуттєвих проявів властивостей досліджуваних

явищ і процесів, наприклад, для постановки судово-ветеринарного діагнозу за результатами розтину трупа тварини оцінюються лише виявлені патологічні зміни в органах і тканинах.

Рівнями методологічного аналізу судово-ветеринарних досліджень є:

- *динамічний*, в який входять світоглядна інтерпретація результатів досліджень, аналіз загальних форм і методів наукового мислення;

- *статичний*, в який входять принципи, підходи, форми дослідження, які мають загальнонауковий характер;

- *аналітико-синтетичний*, який складається з конкретної сукупності методів і принципів судово-ветеринарного дослідження, що застосовуються у ветеринарній медицині чи судово-ветеринарній медицині;

- *предметний*, тобто методологія як сукупність методів і принципів дослідження, що використовуються у певній судовій експертизі, у т. ч. й судово-ветеринарній, або на стику наук, де сама материнська наука є основною формою організації експертного пізнання;

- *міждисциплінарний* – це методологія комплексного експертного дослідження, що відповідно до логіки наукового пошуку є сферою взаємодії різних наук, коли можна отримати результат лише у разі використання комплексу спеціальних знань про об'єкт, наприклад, комплексна судова ветеринарно-біологічна, ветеринарно-балістична, ветеринарно-трасологічна експертиза тощо.

Рівнями наукового пошуку судово-ветеринарної експертизи є: інформаційний (проблемно-пошуковий) рівень, який полягає у виявленні та усвідомленні інформації про наявні спеціальні знання у цій експертній галузі; критичний – виявлення рівня її розробленості; аналітико-синтетичний – занурення у проблематику вирішення окремих питань судово-ветеринарного дослідження та узагальнення отриманих знань, зокрема експертної практики; науково-дослідний – теоретико-експериментальна розробленість окремих експертних питань; прогностичний – узагальнюючий рівень із визначенням перспектив судово-ветеринарного дослідження.

Наголошуємо, що розвиток вчення про методологію судово-ветеринарної експертизи дає змогу систематизувати увесь об-

сяг наукового знання у цій сфері судово-експертної діяльності та створити умови для розроблення подальших ефективних напрямів експертної діяльності.

На переконання автора цього дослідження у процесі становлення судово-ветеринарної експертизи слід виокремлювати такі періоди: 1) *донауковий* – від найдавніших часів до XV століття, який характеризується накопиченням випадкових фактів; 2) *емпіричного дослідження* – XV– середина XVI століть, відбулося зародження судово-ветеринарної експертизи; 3) *науково-практичний і академічний* – від середини XIX століття до XX століття (реформування судочинства, прийняття Судового статуту, надання ветеринарним лікарям обов’язків судово-ветеринарних експертів, залучення лікарів ветеринарної медицини до проведення лікарської медичної експертизи, поява перших посібників із судової ветеринарії, викладання судової ветеринарії у вищих навчальних закладах); 4) *науковий новітній* – від початку XX століття до нині (розробка вчення про судово-ветеринарну експертизу, її теорії, методології та праксеології).

Із започаткуванням в Україні за ініціатииви Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (далі – *ННЦ ІСЕ*) у 2018 році нового різновиду судової експертизи – судово-ветеринарної експертизи, розпочався новітній науковий період розвитку вчення про методологію судово-ветеринарних досліджень. Так, в ННЦ ІСЕ розробляються окремі питання методології судово-ветеринарного дослідження основних об’єктів, зокрема, трупів тварин, живих підекспертних тварин, кормів та кормових добавок, ветеринарних документів тощо. Судово-ветеринарна практика є стимулятором розробки нових і удосконалення існуючих методик дослідження, а також наукового обґрунтування їх теоретичного підґрунтя. Так, автором цих тез показано місце судово-ветеринарної експертизи у системі судових експертиз та з’ясовано її значення у судочинстві, розглянуто принципи судово-експертної діяльності в Україні та сформульовано умови для їх реалізації у процесі судово-ветеринарних досліджень, розкрито суть ідентифікаційних, діагностичних та ситуаційних завдань судово-ветеринарної експертизи, вперше сформульовано авторську дефініцію поняття предмет судово-ветеринарної експертизи, сис-

тематизовано методи судово-ветеринарної експертизи, запропоновано доповнення до процесуального законодавства та базового Закону «Про судову експертизу» щодо призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи, запропоновано новітній орієнтовний перелік питань, які можуть бути поставлені на вирішення судово-ветеринарного експерта судом чи слідчим під час дослідження живої тварини, постраждалої від жорстокого поводження трупа тварини з ознаками насильницької смерті, тварин з ознаками отруєння, кормів та кормових добавок для внесення їх до «Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки і призначення судових експертиз та експертних досліджень» для їх практичного використання правоохоронними органами.

Крім того, деталізовано етапи призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи, охарактеризовано стадії експертного дослідження та окреслено межі їх застосування у судово-ветеринарній експертизі живих тварин і трупів тварин, узагальнено судово-ветеринарну експертну практику, розроблені методичні рекомендації «Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини»; започатковано судово-ветеринарне вчення про каліцтво тварин, сформульоване поняття «каліцтво тварин», узагальнена практика судово-ветеринарної експертизи живих тварин з ознаками каліцтва, розроблено Методику судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва, проаналізовані питання щодо сучасного стану питання судово-ветеринарної експертизи трупів тварин в Україні, обговорено порядок проведення судово-ветеринарної експертизи трупів тварин, апробовані цитоморфологічні методики для оцінки паренхіматозних органів трупів котів і собак у ранньому постмортальному періоді в аспекті судово-ветеринарної експертизи, розроблено Методику судово-ветеринарної експертизи трупів тварин.

У межах нашого дослідження важливою є позиція, згідно якої перспективність судово-ветеринарної експертизи в контексті експертного забезпечення правосуддя полягає у розробці, апробації та впровадженні в експертну практику алгоритмів, методик і методичних рекомендацій щодо:

– експертної оцінки дефектів надання ветеринарної допомоги тваринам;

- експертної оцінки дефектів організації ветеринарно-санітарних заходів, наприклад, щодо профілактики та боротьби з хворобами тварин, особливо заразної етіології;
- огляду живої тварини на місці події;
- огляду трупів тварин на місці події за різних родів і видів смерті, наприклад, від дії технічної електрики, різних видів асфіксій, дії біологічних чинників, хімічних речовин, крайніх температур, впливу крайніх температур, від дії вогнепальних та осколкових ушкоджень, ушкоджень від пострілів з гладкоствольної шротової зброї, від дії механічних ушкоджень;
- судово-ветеринарного дослідження у разі захворювань і смерті тварин за патологій аліментарної етіології, наприклад, голодування, годівлі за незбалансованості раціонів, а також неякісними і небезпечними кормами тощо;
- судово-ветеринарного дослідження у разі захворювань і смерті тварин за порушення їх експлуатації, зокрема, фізичної перевтоми, міоглобінурії, експлуатаційної агалакції і гіпогалакції тощо;
- дослідження ексгумованих, скелетованих і гнилісно змінених трупів тварин;
- судово-ветеринарної експертизи трупів тварин у випадку наглої і раптової смерті;
- морфологічні і біохімічні зміни у трупах різних видів тварин у ранньому та пізньому постмортальному періодах, які можуть бути інформативними та ефективними критеріями для встановлення давності настання смерті;
- встановлення живонародженості; виду, віку і статі тварини за окремими фрагментами тваринного походження;
- визначення давності настання смерті;
- концепції судово-ветеринарних досліджень за жорстокого поводження з тваринами;
- виявлення невідповідності кормів та кормових добавок нормативним документам, у т. ч. й шляхом застосування експрес-методів дослідження;
- окремих візуалізаційних методів дослідження як живих підекспертних тварин, так і трупів тварин;
- проведення комплексних судових експертиз, у складі яких використовуються спеціальні ветеринарні знання, наприклад,

судової ветеринарно-біологічної, ветеринарно-медичної, ветеринарної та молекулярно-генетичної, ветеринарно-трасологічної, ветеринарно-балістичної, ветеринарної та мистецтвознавчої, ветеринарної та екологічної, ветеринарної та пожежно-технічної, ветеринарної та товарознавчої, ветеринарної та транспортно-трасологічної, ветеринарної та електротехнічної, ветеринарної та токсикологічної і хімічної тощо;

- виявлення окремих отрут у тілі тварини;
- адаптація окремих методів судово-медичного дослідження для потреб судово-ветеринарної експертизи;
- деталізації стадій експертного дослідження об'єктів і матеріалів;
- алгоритмів описання окремих ушкоджень;
- розробки методичних рекомендацій щодо окремих процедур судово-ветеринарної діяльності.

Перспективні наукові напрями судово-ветеринарної діяльності не обмежуються приведеним переліком. Звісно, вони можуть бути розширені іншими за необхідності в конкретній життєвій ситуації.

Висновки. Розробка та впровадження в судово-експертну діяльність новітніх векторів методології судово-ветеринарної експертизи, здатна позитивно вплинути на ефективність її проведення і результативність проведення, збільшення кола питань, які можуть бути вирішені цією судовою експертизою, надання обґрунтованого і об'єктивного висновку експерта в категоричній формі.

Список використані джерел:

1. Клюєв О. М. Удосконалення експертного забезпечення правосуддя: теоретичні, правові та організаційні аспекти. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. 2019. Вип. 19. С. 102–117. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.08.

2. Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про призначення та проведення судової експертизи у кримінальному процесі України. *Сучасні напрями розвитку судової експертизи та криміналістики*: тези доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті Засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 20 грудня 2016 р.). Харків, 2016. С. 254–256.

3. Шепітько В. Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. *Судова експертиза*: наук.-практ. журн. 2014. № 1. С. 11–18.

4. Щербаковський М. Г. Теоретико-методологічні та праксеологічні засади судових експертиз у кримінальному процесі : автореф. дис.... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків : ХНУВС, 2016. 40 с.

5. Яценко І., Сімакова-Єфремян Е., Дереча Л. Методи судової експертизи та їх застосування у судово-ветеринарних дослідженнях. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». 2021. 2 (24). С. 52–76. DOI: 10.32353/khrife.2.2021.04.